

ทัศนะเรื่องธรรมชาติในเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจังหวัดเชียงราย

Concepts of Nature in Storytelling of Akha Tribe in Chiang Rai Province

เบญจมาภรณ์ สุริyawong¹

Benjamaporn Suriyawong

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาทัศนะเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย โดยกำหนดเก็บข้อมูลเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านปางปูเล่ หมู่บ้านแสนสุขและหมู่บ้านอาผาพัฒนา และคัดเลือกเรื่องเล่าที่มีการดำเนินเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร และฉาก ซึ่งรวบรวมได้ทั้งหมด 39 เรื่อง วิเคราะห์หาทัศนะเรื่องธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติจากเนื้อหาที่ปรากฏ ผลการศึกษามีวิเคราะห์พบ 4 ลักษณะ คือ 1) ทัศนะระหว่างอาข่ากับธรรมชาติเกี่ยวกับพืช ได้แก่ การปลูกข้าวไร่ 2) ทัศนะระหว่างอาข่ากับธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงหมู ไก่ ปรากฏพบในเรื่องเล่ามากที่สุด 3) ทัศนะระหว่างอาข่ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การกำเนิดธรรมชาติ

¹ อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

และสภาวะเหนือโลก และ 4) ทักษะเกี่ยวกับธรรมชาติของชาวอาข่า แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของเรื่องเล่ายังคงเป็นสื่อที่แสดงทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ นอกจากนี้เรื่องเล่ายังเป็นข้อมูลที่สำคัญในการรักษา และสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอาข่าจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ทักษะเรื่องธรรมชาติ, เรื่องเล่า, กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า, เชียงราย

ABSTRACT

This paper aims to study the fundamental concepts concerning the nature which found in the storytelling of Akha ethnic group in Chiang Rai Province. Thirty-nine local Akha stories were collected from three Akha villages, namely Pang Pu Loei village; Saensuk village; and Akha Pattana village. Those stories consist of story plots, characters, and scenes. Data of those stories were analyzed by using content analysis techniques. It was used to examine the Akha people's points of view and their relationships with the nature found in their storytelling.

The results of the study were as follows: 1) The attitude of Akha to the nature of the plant, including the rice cultivation. 2) The attitude between Akha and nature on animals, including the pigs found in most stories. 3) The attitude between Akha and supernatural event, mostly about origin of the nature and supernatural phenomena. And 4) the Akha people's views about nature. Findings further showed that the

content of these stories are the medium that expresses the view and relationship between Akha and nature in the form of dependence rather than exploitation. In addition, the storytelling is the preservation of Akha identity from generation to generation until present days.

Keywords: *Concept of Nature, Storytelling, Akha ethnic group, Chiang Rai*

บทนำ

ในสมัยดึกดำบรรพ์มนุษย์ถูกควบคุมโดยธรรมชาติ ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์ เก็บพืชพันธุ์ต่างๆ มาเป็นอาหารและไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มนุษย์จึงมีความกลัวเกรงปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย มนุษย์จึงเกิดความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือภูตผีปิศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ หรือภัยธรรมชาติขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด พายุผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ที่ล้วนเป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกะทำการต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรมหรือศาสนาเกิดขึ้น (เสฐียร พันธรังสี, 2513, น. 30 – 31) ต่อมาเริ่มเข้าสู่ยุคของการที่มนุษย์เริ่มมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติมากขึ้น เริ่มปรับตัวเข้าหาธรรมชาติ รู้จักเลี้ยงสัตว์

เพาะปลูกทำการเกษตร หรือการใช้สมุนไพรธรรมชาติมาทำเป็นยารักษาโรค รู้จักตั้งถิ่นฐานที่อยู่ พัฒนาวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย ซึ่งมีรากเหง้ามาตั้งแต่ยุคที่มนุษย์เห็นว่าธรรมชาติให้คุณให้โทษแก่ตนได้ มนุษย์จึงให้คุณค่าและให้ความเคารพนับถือธรรมชาติ เชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสถิตอยู่ในธรรมชาตินั้น ในฐานะผู้ปกป้องรักษาและอำนวยความสะดวกเป็นเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านร่างกายภายนอก อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคและในด้านความเจริญของจิตใจ ภายใน คือมนุษย์อาศัยธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะและวิทยาการต่างๆ วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความเกี่ยวคู่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่อาศัย มีความใกล้ชิดผูกพันกับธรรมชาติ จนถ่ายทอดออกมาเป็น “เรื่องเล่า” จากรุ่นสู่รุ่น

เรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีความสำคัญ การศึกษาเรื่องเล่าตามแนวคิดคติชนวิทยา (folklore) จึงเป็นการศึกษาเรื่องเล่าที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนวัฒนธรรมของเผ่าหรือชุมชนหรือสังคมที่มีการเล่าเรื่องนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือปัจจุบันก็ตาม ทำให้เรามองเห็นร่องรอยหลายอย่าง เช่น การติดต่อสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นๆ การใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น มีเรื่องเล่าจำนวนมาก ระบุถึงค่านิยมทางจริยธรรมของสังคม บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่มีจุดประสงค์พรรณนาถึงการกำเนิดและธรรมชาติของเอกภพ พัฒนาการลักษณะต่างๆ ของสิ่งแวดล้อม สัตว์และพืชที่มนุษย์รู้จักและคุ้นเคย บางเรื่องอธิบายถึงปฐมเหตุของชีวิตและความตาย ตลอดจนวาดภาพของโลกอื่น และสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏและเป็นไปบนโลกนั้นเพื่ออธิบายว่าแบบแผนของวัฒนธรรมเฉพาะแห่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เรื่องเล่าอาจมีพื้นฐานที่อิงมาจากเรื่องจริงที่เกิดขึ้น หรือถูกเสริมเติมแต่งเพิ่มเติม หรืออาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองทั้งหมด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความบันเทิง หรือใช้เป็นเครื่องมือเตือนสติสั่งสอน โดยแฝงไว้ซึ่งความคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม คติธรรม ความเชื่อ และ

สะท้อนภาพชีวิตสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มชนนั้นๆ เช่นเดียวกับเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งในอุษาคเนย์ ที่มีวัฒนธรรมวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่น ชาวอาข่ามีภาษาพูดประจำเผ่าของตนแต่ไม่มีภาษาเขียน การไม่มีภาษาเขียนนี้เอง ทำให้อาข่ามีการสืบทอดพิธีกรรมประเพณีโดยใช้ความจำบอกเล่าสืบต่อกันมานานกว่า 2,700 ปี โดยวิธีการมุขปาฐะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่า พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี (ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค, 2556, น. 5-6) เรื่องเล่าของชาวอาข่าจึงสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของชาวอาข่าที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ

แต่ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญกับวิถีชีวิตมากขึ้น มีการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม ตลอดจนการพัฒนาด้านการสื่อสาร การคมนาคม และการศึกษา สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตผู้คนให้มีความแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา จากการใช้ชีวิตที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ กลายเป็นชีวิตที่มองธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่สามารถถักทอเอาผลประโยชน์ จนเป็นการทำลายธรรมชาติ

จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติผ่านเรื่องเล่าของชาวอาข่าในจังหวัดเชียงราย เพื่อสะท้อนให้เห็นการสืบทอดและความคงอยู่ของวัฒนธรรมของชาวอาข่าที่ปลูกฝังว่ามนุษย์คือส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเพื่อเผยแพร่เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาทัศนคติเรื่องธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติ โดยผ่านเรื่องเล่าอาช่าในจังหวัดเชียงราย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตเพื่อการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูล กำหนดเก็บข้อมูลเรื่องเล่าจากตัวแทน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) หมู่บ้านปางปู่เลย ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน 2) หมู่บ้านแสนสุข ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน และ 3) หมู่บ้านอาผ่าพัฒนา ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเก็บข้อมูลที่เป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะ ถอดความเป็นภาษาไทยและคัดเลือกเรื่องเล่าที่มีการดำเนินเรื่อง โครงเรื่อง มีตัวละคร และฉาก ซึ่งรวบรวมได้ทั้งหมด 39 เรื่อง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา กำหนดวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของกลุ่มชาติพันธุ์อาช่าในจังหวัดเชียงราย
3. กรอบแนวคิด เกี่ยวกับธรรมชาติกับวัฒนธรรมของสุวิทย์ ใบไม้ (2550) และแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของงามพิศ สัตย์สงวน (2538) และ อมรา พงศาพิชญ์ (2541) มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติ โดยผ่านเรื่องเล่าอาช่าในจังหวัดเชียงรายในครั้งนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อาช่า

2. กำหนดพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและดำเนินการเก็บข้อมูลเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าภาคสนาม
3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกข้อมูลที่ได้เป็น 3 กลุ่มคือ
 - 3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติเกี่ยวกับพืช
 - 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์
 - 3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ
 - 3.4 ทักษะเกี่ยวกับธรรมชาติของชาวอาข่า
4. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
5. สรุปผลการวิจัยอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติ โดยผ่านเรื่องเล่าอาข่าในจังหวัดเชียงรายพบวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้มี 3 ประเด็น

1. ความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติเกี่ยวกับพืช จากการวิเคราะห์เรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายทั้ง 39 เรื่อง ผู้วิจัยพบเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพืช ได้แก่ ข้าว ที่ปรากฏในเรื่องเล่าอาข่า

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการดำรงชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการดำรงชีวิตระหว่างอาข่ากับธรรมชาติได้แก่ การปลูกข้าวไร่ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของชาวอาข่า การปลูกข้าวเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน ความรู้และทักษะดังกล่าวได้แก่ การคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก มีการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจผ่านพิธีกรรมประเพณี เพื่อให้มีข้าวและอาหารการกินเพียงพอแก่การบริโภคของสมาชิก

จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบเรื่องเกี่ยวกับข้าว ได้แก่เรื่อง เมียมังกรกับข้าวที่กินไม่หมด และเรื่อง ทำไมจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น ตัวอย่างเรื่องเล่า “เมียมังกรกับข้าวที่กินไม่หมด” มีรายละเอียดว่า

...นางนำเมล็ดข้าวไปปลูกในไร่ของนางและแน่นอนว่า มีรวงข้าวมากมาย จนไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้หมด นางเก็บเกี่ยวเท่าที่นางสามารถทำได้แต่ก็ยังไม่เกินกว่าจะนำมานวดข้าวได้หมด ดังนั้นนางจึงนวดข้าวเท่าที่นางทำได้ แต่กระนั้นข้าวก็ยังมีจำนวนมากเกินกว่าจะแบกกลับบ้านหลังจากนวดข้าวเสร็จ นางกลับไปที่บ้านแล้วขอเจ้ามังกรว่า นางควรทำอย่างไรกับข้าวที่มีมากมายมหาศาลอันนี้ เจ้ามังกรตอบว่า “ถ้ามีข้าวมากเกินไปและท่านแม่ไม่ต้องการทั้งหมด ก็ให้ท่านแม่ไปยื่นที่นาข้าวของท่านแม่แล้วฉีดยาสามครั้ง และตบมือสามครั้ง” นางกลับมายังนาข้าวและทำตามที่เจ้ามังกรบอก นางยืนอยู่ในนาข้าวแล้วฉีดยาสามครั้ง ตบมือสามครั้ง แน่นอนว่าข้าวที่มีมากเกินไปได้หายไปและในส่วนของข้าวที่นางแบกกลับบ้าน นางก็สามารถกินจนหมด จนถึงทุกวันนี้พวกเราชาวอาข่าก็จะระวังที่จะไม่ฉีดยาหรือตบมือในทุ่งนา และเมื่อมีงานฉลองที่ต้องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เราก็จะยังคงใช้ต้นอ้อหรือต้นกกใส่ข้าวที่เจ้ามังกรใช้ใส่เหล้าข้าวและใช้ใบต้นรักห่อข้าวของเราทั้งที่เป็นข้าวสุกและข้าวเปลือก... (อาเกือ เฌอมีเอ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2558)

จากตัวอย่างเรื่องเล่าข้างต้น เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับข้าว และความเชื่อของชาวอาข่าที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการปลูกข้าว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ถือว่าข้าวเป็นทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิตของอาข่า การปลูกข้าวก่อให้เกิดพิธีกรรมประเพณีต่างๆ การปลูกข้าวไร่ จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการดำรงชีวิต และการรักษาไว้ซึ่งความเป็นอาข่าที่มากด้วยพิธีกรรมประเพณี

ในกรณีข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่านี้ในงานวิจัยของอุทัย ปัญญาโกญ (2547) พบว่า ข้าวมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความเป็นชุมชนวัฒนธรรมอาข่า เพราะพิธีกรรมประเพณีต่างๆ ล้วนมี ข้าวเป็นส่วนประกอบสำคัญในบรรดาเครื่องเช่นบูชาบรรพบุรุษที่จะขาดไม่ได้ อาข่าเชื่อว่าข้าวมีผู้ดูแลรักษาเรียกว่า ยาอุมยาของมะ (พระแม่โพสพ) จึงนำไปสู่ความเคารพและสำนึกคุณค่าต่อข้าวในฐานะผู้มีพระคุณเทียบเท่าดังแม่ผู้เลี้ยงดู ข้าวจึงใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของอาข่า ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าวสำคัญที่สุด มีบุญคุณต่อคนมากที่สุด ถ้าไม่มีข้าว พิธีกรรมประเพณีอาข่าก็คงไม่มีเหมือนกัน” ในบรรดาเครื่องเช่นที่ใช้บูชาบรรพบุรุษที่จะขาดไม่ได้ นอกจากข้าวแล้วต้องมีเหล้าอาข่าและเหล้าที่ติดต้องได้มาจากข้าว ข้าวที่ติดก็ต้องเลือกจากพันธุ์ข้าวของอาข่าที่ติดด้วย ชาวบ้านสั่งสมองค์ความรู้เกี่ยวกับข้าวมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในการคัดเลือกพันธุ์และวิธีการเพาะปลูกข้าว รวมทั้งการเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค ผ่านการประกอบพิธีกรรมประเพณีตามความความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อยาอุมยาของมะพิธีกรรมประเพณีของอาข่าในรอบปี ทั้งหมดล้วนเกี่ยวโยงกับการปลูกข้าวไร่ ซึ่งวิเคราะห์จากจุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม และการกำหนดเวลาของพิธีกรรมประเพณีต่างๆ ในรอบปีกล่าวคือ รอบปีประเพณีของอาข่า จะเริ่มจากพิธีกรรมการนำพันธุ์ข้าวไปปลูงที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ก่อนจะนำไปผสมกับพันธุ์ข้าวที่เตรียมไว้เพื่อนำไปเพาะปลูกต่อไป (น.132-138)

พิธีกรรมประเพณีของอาข่าในรอบปีที่มีจุดประสงค์ เกี่ยวเนื่องกับการทำไร่ข้าว อุทัย ปัญญาโกญ (2547) มีดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงพิธีกรรม ประเพณีอาข่า ที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่ข้าว

พิธีซี จั ซื่อเออ	การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวเข้าบ้าน
อยู่กรรมหมี่จำ เซอ หมี่ ลองเออ	หยุดงานไม่เผาไฟในไร่ข้าวและที่อื่นๆ
ประเพณี ซึมลี ซึมมี อาเผ่ว	ประเพณีต้อนรับฤดูกาลเพาะปลูกใหม่ (ปีใหม่ไข่แดง)
พิธีล่อช่อง ตูเออ	พิธีปลูกประตุมูบ้าน เพื่อกันเขตแดนระหว่างสิ่งชั่วร้ายและหมู่บ้าน
พิธีมี ซ้อง ล้อเออ	บูชาเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา ให้คุ้มครองรักษาคน สัตว์ พืชผลที่ปลูก
ประเพณีแซ่ คา อาเผ่ว	พิธีปลูกข้าวเริ่มแรก โดยนำข้าวไปชำระล้างที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
อยู่กรรมบู่ได้ แจ๊ะ ลองเออ	อยู่กรรมให้สัตว์ต่อตัว เพราะช่วงพรวนดินทำไร่ อาจไปตัดตัวสัตว์ที่อยู่ในดินขาด จึงกำหนดเป็นวันกรรมเพื่อให้สัตว์เหล่านั้นได้ต่อตัวเอง
ประเพณีซุ่มผี ล้อเออ	การบำรุงเรียกขวัญข้าว
ประเพณีแย้ ชู อาเผ่ว	ประเพณีไล่ชิงช้าเพื่อฉลองพืชพันธุ์ธัญญาหารที่ผลิตได้ในปีนั้น
พิธีแจ บ้อง ลองเออ	อยู่กรรมกำจัดศัตรูข้าวหรือตักแตน
พิธีแซ่ลี จัป่า ฉี่ล้อเออ	ทำกระบอกเหล้า สำหรับข้าวใหม่
ประเพณีค้ำ ท้อง อาเผ่ว	เปลี่ยนฤดูกาลเพาะปลูกหรือส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

(น.138)

นอกจากพิธีกรรมประเพณีที่กล่าวมาข้างต้น ยังพบว่า ช่วงเวลาปลูกข้าวจนถึงการเก็บเกี่ยว จะมีการบำรุงขวัญขวัญด้วยพิธีกรรมอีกจำนวนมาก ตัวอย่างเช่นต้นข้าวและรวงข้าวที่มีลักษณะพิเศษไปจากปกติทั่วไป จะต้องประกอบพิธีกรรมตามลักษณะนั้น ๆ ตัวอย่างต่อไปนี้ อุทัย ปัญญาโกณู (2547) มีดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นข้าว

พิธีกรรมซิเซโคะ	ต้นกล้าข้าวมีเปลือกข้าวติดมากับใบยอดข้าว
พิธีกรรมโอซอง	ต้นข้าวเลื้อยนอนไปตามพื้นดินไม่ตั้งต้น (ไม่ได้เกิดจากลมพายุ)
พิธีกรรมโอมะ	รวงข้าวตูมลักษณะเหมือนดอกบัวตูม
พิธีกรรมโอเมียะ	รวงข้าวแตกกิ่งลักษณะเหมือนกิ่งไม้

(น. 138)

ลักษณะทั้ง 4 ของต้นและรวงข้าวที่พบในรอบปี ตามความเชื่อของอาข่ากล่าวว่า คนมีบุญเท่านั้น จึงจะมีข้าวลักษณะนี้เกิดขึ้นในไร่ข้าวของเขา ดังนั้นหากข้าวในไร่ของใครมีลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นสิ่งมงคลสูงสุด เพราะอาข่าเชื่อว่า เป็นข้าวที่ล้นมาจากยุ้งข้าวของอะเพอหมีแย (พระแม่โพสพ) ดังนั้นเจ้าของไร่ข้าวจะต้องประกอบพิธีกรรม เพื่อรับขวัญข้าวและเป็นการขอบคุณต่ออะเพอหมีแย (พระแม่โพสพ) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ตลอดทั้งชุมชน จะทำให้ได้ผลผลิตข้าวเพียงพอแก่การบริโภคและมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป

จากการเก็บข้อมูลเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย จากการเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านอาผ่พัฒนายังพบเรื่องเล่าเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้าวอีกว่า

...สมัยก่อนเมล็ดข้าวแต่ละเม็ดโตเท่าฟักเขียว เจ้าของสร้างยุ้งข้าวไม่ทัน
จึงยังไม่เก็บเกี่ยวข้าว บังเอิญมีพ่อค้าวัว ต้อนวัวผ่านมา วัวได้เหยียบเมล็ด
ข้าวแตกกระจายกลายเป็นเม็ดเล็กเท่าปัจจุบัน ยาอุมยาชอมะ (พระแม่โพสพ)
น้อยใจที่มนุษย์ไม่ดูแลให้ดี จึงหนีจากคนไป อาชาจึงต้องมีการทำพิธีลาคุคู
หรือพิธีเรียกขวัญข้าว จนถึงปัจจุบัน... (อาเด เฌอมีอ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน
2558)

การปลูกข้าวไร่ถือเป็นวิถีชีวิตคู่กับหมู่บ้านอาข่า ภูมิของหมู่บ้านอาผาพัฒนา
แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักจากการปลูกข้าวไร่มาเป็นรับจ้าง พิธีกรรมที่
เกี่ยวข้องกับการเกษตรจึงได้ลดน้อยลงด้วย แต่ผู้อาวุโสใช้วิธีการปลูกข้าวเป็นแปลง
เล็กๆ แทรกไว้ในสวน เพื่อให้มีข้าวมาใช้ประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อในชุมชน
ของตน

จากการศึกษาของอุทัย ปัญญาโกณ (2547) เกี่ยวกับการทำพิธีลา-
คุคู (เรียกขวัญข้าว) จะทำในกรณีที่ไร่ข้าวถูกน้ำหลากพัดต้อนข้าวไหลออกไปสู่
ลำห้วย อาข่าเชื่อว่าหากเกิดกรณีดังกล่าว ยาอุมยาชอมะหรือแม่โพสพ จะหนีมนุษย์
ไปกับสายน้ำด้วย เจ้าของไร่จะต้องประกอบพิธีกรรมลาคุคูเพื่อเรียกขวัญข้าวคืนมา
โดยใช้อุปกรณ์จับปลา เช่น โซ สวิง ไปดักรับขวัญข้าวกับสายน้ำ ใช้เปิดเป็นเครื่อง
เช่น ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญมากเกี่ยวกับข้าว เพราะปกติเหตุการณ์ดังกล่าว
จะไม่เกิดขึ้นนั่นเองการประกอบพิธีกรรมประเพณีเกี่ยวกับข้าว นอกจากเพื่อสร้าง
ความมั่นใจให้ได้ผลผลิตเพียงพอแก่การบริโภคแล้ว กระบวนการทำไร่ข้าว ถือเป็น
กิจกรรมที่หล่อหลอมความเป็นชุมชนวัฒนธรรมอาข่า เพราะงานและพิธีกรรมจะ
ทำเองไม่ได้ ต้องอาศัยแรงงานเพื่อนบ้านและเครือญาติช่วยเหลือกัน จึงทำให้ชุมชน
มีความผูกพันต่อกัน รักพวก รักชุมชน นอกจากนี้ในวัฒนธรรมอาข่า พ่อแม่จะปลูก
ฝังลูกหลานเรื่องความกตัญญูกตเวที การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณแก่ตน
ตั้งแต่บรรพบุรุษผู้กำเนิดเผ่าพันธุ์อาข่า พ่อแม่ ผู้อาวุโส ตลอดจนสรรพสิ่งที่พวกเขา

ได้ฟังฟัง พฤติกรรมการแสดงออกคือ การทำพิธีกรรมเช่นบูชาบรรพบุรุษและผู้ดูแลสรรพสิ่ง หรือการนำข้าวใหม่ไปมอบให้กับผู้ที่ตนเคารพนับถือ ผู้นำชุมชน ญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ก่อนที่ตัวเองจะทาน เวลาเข้าป่าก่อนทานข้าวจะปั้นข้าววงไว้ให้กับเจ้าป่า เจ้าเขา ผู้ดูแลคุ้มครองสถานที่นั้นๆ ได้ทานก่อน การกระทำดังกล่าวเพื่อแสดงถึงการเคารพต่อผู้ดูแลสถานที่นั้น เป็นการขอขมาที่ล่วงเกิน รวมทั้งขอพรให้ท่านช่วยคุ้มครองรักษา (น.150)

สอดคล้องกับเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่มีความเชื่อเกี่ยวกับข้าวได้แก่เรื่อง “ทำไมจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น” มีรายละเอียดดังนี้

...นานมาแล้ว ในยุคเริ่มแรกของโลก ยังไม่มีเมล็ดข้าว และยังไม่มีใครรู้วิธีปลูกข้าว ผู้คนต่างพากันกินผลไม้กับเมล็ดพืชที่พบในป่าแล้วประทังชีวิตด้วยอาหารสองชนิดนี้ ส่วนพระเจ้าเองยึดมั่นในสิ่งที่พวกเราเพาะปลูกในปัจจุบันนี้

บุตรสาวของพระเจ้าเห็นผู้คนที่ยากจนมากบนโลกจึงพูดกับบิดาว่า “ท่านพ่อ บนสวรรค์เรามีเมล็ดข้าว 77 ชนิด เราไม่เคยต้องหิวโหยเพราะขาดอาหารหรือต้องหนาว

เพราะขาดเสื้อผ้าสวมใส่ แต่คนที่อยู่บนโลกไม่มีอาหารกินหรือได้สวมเสื้อผ้า แล้วยังลำบากขึ้น ลูกรู้สึกสงสารคนที่อยู่บนโลก ลูกอยากเอาเมล็ดข้าวของสวรรค์ไปให้มนุษย์เขาจะได้อยู่กันอย่างที่พวกเราเป็น แล้วจะได้มีข้าวกินกับได้สวมเสื้อผ้างันเต็มที่” นางกล่าว

แต่พระเจ้าบอกว่า “พ่อจะยังไม่ให้เมล็ดพืชกับพวกมนุษย์ดอก ช่วงสามปีนี้ พ่อจะยังไม่อนุญาตเอาเมล็ดข้าว 77 ชนิดไปแจกเขาละ”

บุตรสาวของพระเจ้าจึงถาม “ท่านพ่อจะให้พวกเขารอถึงสามปีเชียวนะหรือ?” พระเจ้ามองดูบุตรสาวด้วยความประหลาดใจแล้วว่า “เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่ผู้หญิงจะมาจัดการ พ่อจะไม่ดูว่าคนบนโลกอยู่และทำอะไร พ่อจะเป็นห่วงแค่เรื่องที่เกิดขึ้นบนสวรรค์นี่เท่านั้น” พูดแล้วพระเจ้าก็กลับไปยังบ้านของท่าน

เมื่อบุตรสาวของพระเจ้าได้ยินที่บิดาของนางพูด นางก็เกิดความท้อใจอย่างหนัก เมื่อบิดาไม่ดูแล นางจึงขโมยเมล็ดข้าวแล้วนำไปให้ผู้คนบนโลก เมื่อนางเดินทางไปถึงโลก นางก็นำเมล็ดข้าวให้คนที่ละคนและให้พวกเขาปลูกข้าว

นางสอนคนว่าจะปลูกข้าวอย่างไร “เมื่อนกคุกร้องก็ถึงเวลาปลูกข้าว” นางสอนพวกเขา เมื่อถึงเวลา มนุษย์ต่างก็ทำงานหนัก และยุ่งกับการปลูก ผู้เฒ่ากล่าวว่าหากทำงานในไร่ทุก ๆ วัน ก็จะมีอาหารกินไปอีกสิบวัน

เมื่อพระเจ้าล่วงรู้ว่าบุตรสาวขโมยเมล็ดข้าวแล้วนำไปให้มนุษย์ปลูกท่านก็พิโรธ เมื่อบุตรสาวกลับมายังสวรรค์พระเจ้าก็มัดนางไว้แล้วโยนนาง

เนื่องจากบุตรสาวของท่านต้องการให้อาหารที่เพียงพอและเสื้อผ้ากับทุกคนบนโลก นางจึงขโมยเมล็ดข้าว 76 ชนิดและนำไปให้พวกมนุษย์ด้วย ในครั้งนี้นางยังเอาเมล็ดฝ้ายไปด้วยเพื่อจะได้ทำเป็นเสื้อผ้า นางสอนให้มนุษย์ทุกอย่างเกี่ยวกับการเพาะปลูกเพื่อให้ทุกคนบนโลกจะได้มีอาหารและเสื้อผ้าเพียงพอ

ในตอนนั้นพระเจักรู้ว่าบุตรสาวนำเอาเมล็ดข้าวทุกชนิดไปให้คนบนโลกและยังสอนพวกมนุษย์วิธีปลูกและดูแลต้นข้าว ท่านจึงรับนางกลับยังสวรรค์แล้วมัดนางไว้กับเชียนต้อยอย่างหนัก

พระเจ้าดูว่าบุตรสาวว่า “ลูกขโมยเมล็ดข้าวทุกชนิดแล้วไม่เพียงแต่นำมันไปให้มนุษย์บนโลก แต่ยังสอนวิธีปลูกด้วย ถ้าอย่างนั้นพอจะส่งลูกไปอยู่กับพวกมนุษย์บนโลกจากวันนี้จนถึงวันที่เจ้าตายเจ้าจะไม่ได้รับอนุญาตให้กลับมายังสวรรค์อีก” ท่านกล่าวว่าแล้วสาปให้บุตรสาวกลายเป็นสุนัขตัวเมียส่งนางไปอยู่บนโลก

เนื่องจากพระเจ้าสาปบุตรสาวให้กลายเป็นสุนัขแล้วส่งนางมาอยู่บนโลก นางจึงไม่สามารถช่วยมนุษย์ทำได้อีก แต่นางก็ได้อยู่ที่บ้านของมนุษย์และคอยเฝ้าระวังให้มนุษย์ นับจากวันนั้นเป็นต้นมาเมื่อมนุษย์เตรียมอาหารก็จะทำให้สุนัขกินก่อนจะกินเองเสมอ...(อาหุ่ย เณอมือ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากเรื่องเล่าข้างต้น เล่าถึงเรื่องราว การกำเนิดชาวนโลกมนุษย์และสาเหตุที่คนต้องเตรียมอาหารให้สุนัขกินก่อน สะท้อนให้เห็น การปลูกฝังวัฒนธรรมผ่านเรื่องเล่า แสดงความกตัญญูตเวที การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณแก่ตน เช่นเดียวกับเรื่องเล่าข้างต้น ที่เล่าถึงการกำเนิดชาวนโลกมนุษย์ เกิดขึ้นได้เพราะบุตรสาวของพระเจ้าขโมยเมล็ดพันธุ์ข้าวลงมายังโลกมนุษย์ และยังสอนให้มนุษย์รู้จักการปลูกข้าว

เมื่อพระเจ้ารู้ว่าบุตรสาวขโมยเมล็ดพันธุ์ข้าวลงมายังโลกมนุษย์จึงสาปให้นางกลายเป็นสุนัขตัวเมียส่งนางไปอยู่บนโลก เมื่อบุตรสาวให้กลายเป็นสุนัขแล้วส่งนางมาอยู่บนโลก นางจึงไม่สามารถช่วยมนุษย์ทำได้อีก แต่นางก็ได้อยู่ที่บ้านของมนุษย์และคอยเฝ้าระวังให้มนุษย์ นับจากวันนั้นเป็นต้นมาเมื่อมนุษย์เตรียมอาหารก็จะทำให้สุนัขกินก่อนจะกินเองเสมอ เป็นการตอบแทนบุญคุณนั่นเอง

จากตัวอย่างเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าซึ่งมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับข้าว ทำให้ทราบว่า “การปลูกข้าว” มีความสำคัญอย่างมากในวิถีชีวิตชาวอาข่า ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต เป็นอาชีพก่อเกิดพิธีกรรมประเพณีต่างๆ และหล่อหลอมความเป็นชุมชน สร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาข่าขึ้นมา ความเชื่อเกี่ยวกับข้าวปลูกฝังลักษณะนิสัยและค่านิยมของอาข่าให้เป็นคนมีความกตัญญูตเวที เคารพนอบน้อมต่อผู้อาวุโส ตอบแทนผู้มีพระคุณ สร้างความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน รักชุมชนท้องถิ่น การต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติ

ถึงแม้ในปัจจุบันการปลูกข้าวในหมู่บ้านอาข่า จะมีการเปลี่ยนแปลงไป ชาวอาข่าจากเดิมที่ประกอบอาชีพหลักจากการปลูกข้าวไร่เปลี่ยนมาเป็นรับจ้าง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรจึงได้ลดน้อยลงด้วย แต่ก็ยังมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านใช้วิธีการปลูกข้าวเป็นแปลงเล็กๆ แทรกไว้ในสวน เพื่อให้มีข้าวมาใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อในชุมชนของตน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีความผูกพันกับธรรมชาติในการดำรงชีวิตได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ชาวอาข่ามีองค์ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ สะสมและสืบทอดกันมานาน จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบวัฒนธรรมเกี่ยวกับสัตว์ ในเรื่องเล่าโดยเฉพาะหมูและไก่ที่ใช้ในประเพณีพิธีกรรมและการพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ ที่ปรากฏในเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า 2 เรื่อง ได้แก่เรื่อง “วันขึ้นบ้านใหม่ และ ตัวตลกอาจูนิ” ดังต่อไปนี้

...กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ชาวบ้านคนหนึ่งอยากจะจัดงานฉลองขึ้นบ้านใหม่ เขาคิดจะฆ่าควายเพื่อนำมาทำอาหาร “เราจะฆ่าเจ้ามาทำอาหารเลี้ยงแขก ในวันขึ้นบ้านใหม่นั่น” เจ้าของบ้านพูดขึ้น “ท่านลองคิดดูเถอะว่า นาของท่านกว้างใหญ่ แคไหนเราก็กินให้ท่าน” ควายบอก เจ้าของบ้านได้ฟังดังนั้นก็เปลี่ยนใจไม่ฆ่าควาย แต่จะฆ่าวัวแทน วัวได้ยินดังนั้นจึงพูดว่า “ท่านลองคิดดูว่า ข้าวของท่านมากมายแคไหนเราก็กินให้ท่านทั้งหมด ถ้าท่านไม่คิดถึงบุญคุณของเรา เราคงจะต้องตาย” เจ้าของบ้านได้ยินก็เปลี่ยนใจไม่ฆ่าวัวแต่จะฆ่าหมาแทน หมาได้ยินก็บอกว่า “ท่านลองคิดดูว่า จะหนักร้อน ฝน หนาว ขนาดไหนเราก็กินให้ท่านแล้วท่านจะไม่นึกถึงข้าบ้างเลยหรือ” เจ้าของบ้านคิดว่าจะไม่ฆ่าหมาแล้วแต่จะฆ่าหมูเพราะคนให้อาหารหมูกินโดยที่หมูไม่ได้ทำอะไรให้คนเลย จึงเป็นที่มาของการฆ่าหมูในวันขึ้นบ้านใหม่หรือมีงานฉลองตลอดมา... (อาห่วย เณอมือ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากเรื่องเล่าข้างต้นบอกถึงเหตุผลของคนอาข่าที่ฆ่าหมูเมื่อมีงานฉลอง หรือทำพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากคนให้อาหารหมูกินโดยที่หมูไม่ได้ทำอะไรให้คนนั่นเอง นอกจากการเลี้ยงหมูและไก่ เพื่อเป็นอาหารและประกอบพิธีกรรมแล้ว ชาวอาข่ายังใช้ หมู ไก่ เป็นเครื่องเซ่นบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีวิญญาณ ดังตัวอย่างเรื่องเล่า “ตัวตลกอาจูนิ” ดังนี้

...อาจูนิพูดต่อไปว่า “วิญญานพูดว่าจะต้องถวายเป็นแม่ไก่กับไก่โต้งให้เรานี้ แต่มันไม่เป็นการสมควรที่เจ้าของที่จะกินเนื้อไก่” เจ้าที่ดินผู้ร่ำรวยจึงว่า “ก็ได้ ข้าจะกลับบ้านไปเอาทุกอย่างมาให้พร้อมแล้วก็จะเอาแม่ไก่กับพ่อไก่(ไก่โต้ง) มา พวกเจ้าอย่าตื่นขึ้นจนกว่าข้าจะกลับมา” เขาพูดแล้วกลับเข้าหมู่บ้าน... (อาหุย์ เณรมือ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากตัวอย่างเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าข้างต้น มีการใช้ไก่เป็นเครื่องเซ่น ในการไหว้เพื่อทำการรักษาชีวิตของตัวละครไว้ นอกจากนี้ชาวอาข่ายังใช้สัตว์ต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ อุทัย ปัญญาโกญ (2547) ศึกษาถึงการทำให้พิธีกรรมรักษาคณไข้ มีความแตกต่างกันตามลักษณะอาการของโรคและผู้ป่วย ซึ่งจะใช้สถานที่ทำพิธีกรรมและเครื่องเซ่นต่างกัน โดยอะพียี่ผ่า(ผู้ทำพิธีกรรม) จะเป็นผู้บอกกล่าวกับญาติคนไข้เองว่า อาการใดสมควรใช้วิธีการใดและสัตว์ชนิดใดในการเซ่นบูชาเพื่อรักษา เช่น การทำพิธีกับอะพียี่ปาละเหลาะ(หิ้งผีบรรพบุรุษ) ใช้ไก่ตัวเมียกับหมูตัวผู้เรียกว่า ลาโคมี การทำพิธีกับอะพียี่ปาละเหลาะ ใช้หมูตัวเมียและตัวผู้อย่างละ 1 ตัว เรียกว่า ลา โคย อุม การทำพิธีกับเสาเอกของเรือน มีหมู ไก่หรือไข่ 1 ฟอง เรียกว่า ยอง มี จา เออะ การทำพิธีกับประตูค้า แย๊ะ ล้อ ค้อง (ประตูไล่ผี) เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ในการประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมู ไก่ มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก (น.130) นอกจากนี้แล้ว อาข่ายังใช้ไก่ในการใช้ทำนายได้อีกด้วย ดังเช่นเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเรื่อง “ตัวตลกอาจูนิ” ที่ใช้กระดูกไก่ในการทำนาย มีข้อความว่า

...ปีหนึ่ง เศรษฐีล้มป่วยลง พวกเขาได้ทำทุกอย่างทุกวิธีเท่าที่รู้มารักษาแล้วแต่เขายังไม่หายป่วย ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงว่า “อาจูนิรู้ทุกอย่าง ข้าได้ยินมาว่าเขาทำนายจากกระดูกไก่ได้... (อาหุย์ เณรมือ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากเรื่องเล่า “ตัวตลกอาจูนิ” ตอนกระดุกไก่พญากรณ์ บอกเล่าเรื่องราวความเชื่อของชาวอาข่าผ่านเรื่องเล่า ความเชื่อเรื่องโชคกลางและการทำนาย จะพบเห็นได้เสมอ เมื่อมีการทำพิธีมงคลและมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องเซ่นไหว้

อุทัย ปัญญาโกญ (2547) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องโชคกลางและการทำนายของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าว่า หากเป็นหมู่จะทำนายโดยการสังเกตดูดับหากเป็นไก่จะดูกระดุก การทำนายจะทำโดย ผู้อาวุโสที่มีความรู้เท่านั้น เช่น การดูดับหมูในพิธีแต่งงาน เพื่อทำนายว่าคู่สามีภรรยาจะอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นหรือขัดแย้ง ลูกหลานเป็นอย่างไร มีความเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ หรือกรณีคนเดินทางไกลจะทำพิธีฆ่าไก่และดูกระดุกขาไก่ กระดุกกรามไก่ ถ้าหากผลการทำนายไม่ดีจะงดการเดินทางทันที (น.144 – 149) อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าระหว่างคนกับสัตว์ ที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือเรื่องการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะไก่ และหมู ถือเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม อีกทั้งยังแสดงถึงความเชื่อและการทำนายได้อีกด้วย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ในสมัยโบราณมนุษย์ยังไม่มีความรู้ทางด้านวิชาการเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งไม่มีตัวตน หรือสิ่งที่ไม่มีอาหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้ เช่นการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปิศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด ไฟไหม้ แผ่นดินไหว หรือเมื่อมนุษย์เจ็บไข้ได้ป่วย เกิดภัยอันตราย มนุษย์ก็อาศัยความเชื่อเหล่านี้ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้เอง เป็นสาเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงในจิตใจ ถือให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

จากการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในด้านต่างๆ โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การกำเนิดของธรรมชาติ ได้แก่ การกำเนิดมนุษย์ การกำเนิดสัตว์เผ่าพันธุ์อาข่า การกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดลม ปรากฏการณ์จันทรุปราคา และ 2) สภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การกำเนิดของธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาเป็นเวลาช้านาน จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบเรื่องเล่าที่อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของธรรมชาติไว้ 16 เรื่อง ได้แก่เรื่อง 1) พี่ชายกับน้องสาวแต่งงานกัน 2) ชายผู้แต่งงานกับธิดาเทพ 3) กำเนิดแมว 4) ทำไมเราจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น 5) วันขึ้นบ้านใหม่ 6) สุนัขเลือกนาย 7) ยายชรา 8) คางคกกับเสือ 9) เรื่องของลม 10) ภาษาเขียนอาข่า 11) การเกิดอาข่า 12) การเลือกคู่ครองอาข่า 13) เมียมังกรกับข้าที่ไม่หมด 14) อาจนาไฟกลับมา 15) สุนัขกินพระจันทร์ และ 16) ม้อห้อม่อนยี้ เรื่องเล่าดังกล่าวจะบอกเล่าถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ เผ่าพันธุ์อาข่า การกำเนิดภาษา การกำเนิดสัตว์ การกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การเกิดลม ปรากฏการณ์จันทรุปราคา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเรื่องเล่าเรื่อง “การเกิดอาข่า” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...หลังจากที่น้ำท่วมโลก สิ่งมีชีวิตต่างๆบนโลกก็ได้ตายหมดวันแต่คนๆหนึ่งที่มีชื่อว่า “ถ่องผ่อง ” รอดมาได้อย่างหวุดหวิด โดยเวลาที่น้ำท่วมโลก ถ่องผ่องได้เข้าไปอยู่ใน กลอง (ถ่องๆ โฉ่ว) ที่มีการปิดอย่างมิดชิด แล้วเขาก็ลอยไปไหนมาไหนตามกระแสน้ำ จนน้ำแห้งถ่องผ่องออกมาดูข้างนอกก็ทราบว่ามีชีวิตทั้งหลายได้ตายหมดแล้ว คงเหลือแต่เพียงเขาคนเดียวที่รอดตายจากเหตุการณ์ครั้งนี้

หลังจากที่ถ่องผ่องมีชีวิตอยู่บนโลกคนเดียวไม่นาน เขาก็ได้ตั้งท้องอย่างผิดปกติ และผิดธรรมชาติ คือ เขาตั้งท้องทุกส่วนของร่างกาย ทั้งเส้นผม นิ้วมือ นิ้ว-

เท้า และระยะเวลาการอุ้มท้องของเขานานถึง 12 เดือน หรือ 1 ปี (ทั้งที่ปัจจุบันคนเราอุ้มท้องนานแค่ 9 เดือนเอง) พอถึงกำหนดคลอด ก็ได้คลอดลูกออกมา ทันทีที่คลอดออกมาลูกแต่ละคน ก็สามารถพูดได้เลย ต่างคนต่างพูดว่า ผมเป็นคนจีน ผมเป็นอังกฤษ ผมลาหู่ ลีซู มั่ง อาซ่า ฯลฯ เผ่าพันธุ์และเชื้อชาติต่างๆ จึงได้แตกออกไปตั้งแต่นั้นมาและอยู่ร่วมกัน จนเวลานานเข้านานเข้าต่างคนต่างก็แยกย้ายออกไปอยู่คนละทิศคนละทาง... (หมี่ก๊อ เฌอมีอ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2558)

จากความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องเล่าดังกล่าว อธิบายความเชื่อของอาซ่าที่เชื่อว่า ทุกคนในโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน มีความสัมพันธ์กัน เพราะถือกำเนิดมาจากที่เดียวกัน เรื่องเล่าที่เป็นความเชื่อนี้ ยังแสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คน เช่นเดียวกับเรื่องเล่าระหว่างลัวะกับไท มีปรากฏอยู่หลายเรื่อง ทั้งในกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศและนอกประเทศ เรื่องเล่าเหล่านี้มีรายละเอียดแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดให้ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น พงสาวดาร ล้านช้างของลาว อ้างว่าเข้ากับคนไทยซึ่งในที่นี้หมายถึงชาวลัวะด้วย ล้วนมีกำเนิดมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกันโดยมีพวกข่าออกมาจากน้ำเต้าก่อนจึงเป็นพี่ ขณะที่คนไทออกมาทีหลังจึงเป็นน้องกัน สอดคล้องกับพงสาวดารเมืองเชียงตุง ที่ระบุว่าลัวะ ยาง และไทเป็นพี่น้องกันเพราะออกมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกัน ลัวะออกมาเป็นพวกแรก ยางหรือกะเหรี่ยงออกมาเป็นพวกที่สองหลังจากนั้นจึงเป็นคนไท ดังนั้น ลัวะและยางจึงเป็นพี่ของคนไท (ปฐม หงษ์สุวรรณ , 2550 , น.195) ลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติดังกล่าวผ่านทางเรื่องเล่าได้

3.2 สภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดา เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ผูกพันกับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ทุกกลุ่มชาติพันธุ์อาซ่าก็เช่นกัน กลุ่มชาติพันธุ์อาซ่าจากหมู่บ้านอาผาพัฒนา หมู่บ้านแสนใจ และหมู่บ้านปางปูเลย เป็นหมู่บ้านที่มีการนับถือศาสนาดั้งเดิมหรือนับถือบรรพบุรุษ ดังนั้นในการเล่าเรื่องจึงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดาปรากฏอยู่ จากการสัมภาษณ์ครูพระห์เรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาซ่าจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้แบ่งความ

เชื่อเรื่องภูตผีและเทวดาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ภูตผีดี และ 2) ภูตผีร้าย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2.1 ภูตผีดีหรือผีดี คือบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแล แต่ถ้าไม่เคารพไม่บูชา ไม่เซ่นไหว้ ก็อาจให้โทษได้เช่นกัน ในบรรดาผีทั้งหลายอาชานับถือและเชื่อผีดีที่ให้คุณสำคัญ ผีดี ได้แก่ เทพเจ้า ผีประจำหมู่บ้าน ผีไร่ เป็นต้น ภูตผีดีจะคอยให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏภูตผีดีในรูปแบบของเทพเจ้า 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องการเลือกคู่ครองอาข่า ภาษาเขียนอาข่า กำเนิดแมว ทำไมเราจึงเลี้ยงสุนัขก่อน ยายชรา และ ม้อที่อม่อนยี่ ส่วนผีบรรพบุรุษได้แก่เรื่อง คนขายหอยทาก และ ภูตผีประจำไร่ ได้แก่ เรื่อง ตัวตลกอาจูนิ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างภูตผีบรรพบุรุษและภูตผีประจำไร่ที่ปรากฏในตอนหนึ่งของเรื่อง “คนขายหอยทาก” ดังนี้

... เมื่อเขานำหินมาแล้ววางมันไว้ที่ธรณีประตู มันก็เหมือนกับบ้านของเจ้าเมือง อย่างไรก็ตาม ต้องขอบคุณผีบรรพบุรุษ เพราะหินที่เขานำกลับมานั้นเหมือนกับหินแม่ซึ่งสามารถนำไปทำเป็นอัญมณีได้... (อาห่วย เณมมื่อ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากเรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอาข่าที่มีต่อผีบรรพบุรุษ ชาวอาข่าต้องขอบคุณและเคารพผีบรรพบุรุษ ทุกครอบครัวต้องสร้างหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ที่ห้องนอนฝ่ายหญิงเพื่อให้วิญญาณช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน ลูกหลานจึงต้องกลับเซ่นไหว้บวงสรวงบูชาทุกปี สอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ (2518, น. 38) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของเผ่าอาข่าว่า ในบรรดาผีทั้งหลายที่อาชานับถือและเชื่อว่าเป็นผีที่ดีให้คุณที่สำคัญนั้น ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่ชาวอาชานับถือรองลงมาจากเทพเจ้า ที่ทุกครัวเรือนจะต้องสร้างหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ในห้องนอนของผู้หญิง (เป็นกระบอกไม้ไผ่สั้นๆ ผูกติดกับเสาเอก

ของบ้าน)

ตัวอย่างเรื่องเล่าที่ปรากฏภูมิประจําไร้ได้แก่เรื่อง “ตัวตลกอาจูนี” มีความว่า

...ในเวลานั้นมีภูตผีวิญญานทุกประเภทที่อาศัยอยู่ในไร่เก่าทั้งบนพื้นดิน ในบ้าน ในหมู่บ้าน และในฝน พวกมันจะมารบกวนชาวบ้านเป็นครั้งคราว อาจูนีจะสร้างความหวาดกลัวให้คนรยด้วยการเล่าเรื่องภูตผีเหล่านี้ให้พวกเขาฟัง... (อาหุ่ย เณรมือ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2558)

จากเรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอาข่าที่มีต่อวิญญาน สิ่งเร้นลับเพราะอาข่ามีระบบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่นเดียวกับผีไร่ สอดคล้องกับการศึกษาค้นคว้าวิจัยของ ประทับ จันทรแสง (2551) ศึกษาเรื่องการสืบสานและการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่เื้อต่อเยาวชนอาข่ากรณีศึกษา ศูนย์เยาวชนหมู่บ้านอาโยะใหม่ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผีไร่ (ถ่านอามา) ว่าเป็นผีดี เป็นผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีอยู่ที่ไร่คอยคุ้มครองคนที่ไปทำไร่ และคุ้มครองพืชผลในทุ่งนา ชาวอาข่าจะมีพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกและหลังจากเก็บเกี่ยว ชาวอาข่าจะมีพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มต้นฤดูกาลเพาะปลูกและหลังจากการเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ผีดีตามความเชื่อของชาวอาข่ายังมี ผีใหญ่ (อะเพอะพี) ชาวอาข่าเชื่อว่าเป็นหัวหน้าผี อยู่บนสวรรค์คอยคุ้มครองสอดส่องดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านตามที่ชาวบ้านอ้อนวอน (น. 82) ชาวอาข่าจะจัดพิธีให้ในเดือนเมษายน ผีหมู่บ้าน ได้แก่ ผีบรรพบุรุษของทุกคนผีเจ้าที่ของหมู่บ้าน ผีเหล่านี้จะสิงสถิตอยู่ในหมู่บ้านโดยเฉพาะที่ประตูหมู่บ้าน ทำหน้าที่คุ้มครองชาวบ้านและป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้ายที่จะมารบกวนในหมู่บ้าน

3.2.2 ภูตผีร้ายหรือผีร้ายเชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง เช่น ความเจ็บป่วย ความขาดแคลน และความอดอยากยากแค้น ผีร้ายเป็นผีที่โกรธง่าย และชอบทำร้ายคน หากผู้ใดทำให้ผีโกรธก็จะต้องรับหาเครื่องเซ่นมาขอขมาผีทันทีตามที่ผีเรียกร้องต้องการ ไม่มีใครสามารถขัดขึ้นเจตนาธรรมนี้ได้ เพราะเชื่อกันว่าการขัดขึ้นเช่นนั้น จะยิ่งทำให้ได้รับความเดือดร้อนหนักขึ้น จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏภูตผีร้าย ในรูปแบบของผีป่า ผีสัตว์ทั้งหลาย ปรากฏอยู่ 5 เรื่อง ได้แก่เรื่อง เสือกินแม่เด็ก เพื่อนผี ผีกะหัง แม่เสือสมิงพราย สุนัขกินพระจันทร์ ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง ผีสัตว์ที่ปรากฏในเรื่อง แม่เสือสมิงพราย ดังตัวอย่าง

...มีหญิงสาวชาวอาข่าคนหนึ่งเดินทางไปเยี่ยมพ่อกับแม่ต่างหมู่บ้านโดยเดินทางไปตามลำพัง ขากลับมีพี่ชายเดินทางมาส่ง แต่พอเดินทางมาได้ครึ่งทางได้ยินเสียงเสือสมิงพรายกำลังฟาดหางลงพื้นดินเสียงดังปังๆ แต่ทั้งสองเข้าใจว่าเป็นเสียงของลูกสาวเศรษฐีกำลังทอดผ้า หญิงสาวจึงบอกกับพี่ชายว่า “พี่กลับบ้านเถิด สงข้าแค่นี้ก็พอแล้ว หมู่บ้านคงอยู่ไม่ไกลแล้วละข้าได้ยินเสียงลูกสาวเศรษฐีทอดผ้าแล้ว” ทั้งสองจึงแยกทางกันกลับบ้าน... (หม่ออู๋ แลเซอ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2558)

จากเรื่องเล่าข้างต้นเป็นเรื่องเล่าที่มีเรื่องเกี่ยวกับผีสัตว์ปรากฏอยู่ในรูปแบบของผีร้าย ที่ชอบทำร้ายคน ผีร้ายเป็นต้นเหตุแห่งความเจ็บป่วย ความหายนะทั้งหลาย โกรธง่ายชอบทำร้ายคน เป็นผีที่อยู่นอกหมู่บ้าน เช่นผีป่า ผีสัตว์ทั้งหลาย ผีดิบ ผีภูเขา ผีน้ำ ผีกระสือ เป็นต้น

สภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดา เป็นความเชื่อที่อยู่คู่กับคนอาข่ามานาน หรือแม้แต่กระทั่งชนชาติอื่นก็จะมีเชื่อเรื่องผี แต่อาจมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น คนไทยในภาคอีสานมีความเชื่อเรื่อง ปอบผีฟ้า คนไทยในภาคเหนือมีความเชื่อเรื่อง ผีกะ ผีม้าผีบ้อง และคนไทยอาหม่มมีความเชื่อเรื่องผี เช่น

ฟ้าสาตดิน เจ้าสายฝน ย่ำแสงเดือน ขุนเดือน ขุนวัน เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ ภูตผี ปีศาจ ไสยศาสตร์ สิ่งเร้นลับ และเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้สามารถทำร้ายมนุษย์ให้ได้รับความเจ็บป่วยได้เป็น กุศโลบายอันชาญฉลาดของชาวอาข่า ในการให้เกิดการระมัดระวังตัวในการเข้าป่า การใช้ชีวิต การเคารพธรรมชาติ หรือใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมไม่ใช่ทรัพยากรแบบ ขูดรีด ตักตวงเอาจากธรรมชาติมากเกินไป ด้วยเหตุนี้ชาวอาข่าจึงมีการเซ่นไหว้อย่าง สม่าเสมอ ชาวอาข่าเชื่อว่าภูตผี วิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เช่น ผีบ้าน ผีไฟ ผีน้ำ ผีฟ้า ผีภูเขา ผีหมู่บ้าน ฯลฯ เพื่อเป็นการดับเคราะห์ร้าย และเจอแต่เคราะห์ดีทุก บ้านต้องมีการเซ่นไหว้ผีบ้าน หรือผีบรรพบุรุษนั่นเอง ดังนั้นชาวอาข่าที่ยังคงนับถือ ศาสนาดั้งเดิมยังคงเชื่อว่า หากมีเซ่นไหว้ผีบ้านหรือบรรพบุรุษเป็นประจำ ผี บรรพบุรุษจะปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวให้พบแต่ความสุข และมีสุขภาพ ที่แข็งแรง ซึ่งในรอบหนึ่งปีชาว อาข่าจะเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษถึง 9 ครั้ง ซึ่งยังสามารถ ปรากฏให้เห็นในหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านนี้

4. ทักษะเกี่ยวกับธรรมชาติของชาวอาข่า จากการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่ม ชาติพันธุ์ อาข่าในจังหวัดเชียงราย พบเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอยู่เป็น จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพืช สัตว์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีทักษะที่ดีเกี่ยวกับธรรมชาติ คือไม่ลบหลู่ ทำลาย เนื่องจากชาวอาข่ามีวิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับธรรมชาติ ประทับ จันทร์แสง (2551) พบว่า ชาวอาข่าความผูกพันกับธรรมชาติและเชื่อว่าคนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ เห็นได้ชัดจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ได้มีการใช้ความเชื่อออกเป็นกฎจารีตประเพณี โดยเฉพาะสถานศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของชุมชนอาข่า ได้แสดงให้เห็นถึงนัยยะของการอยู่ ร่วมกับป่าอย่างสมดุลสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนอาข่ามีหลายอย่างที่สำคัย เช่น “ป่าช้า” บริเวณที่ตั้งป่าช้าของหมู่บ้านชาวอาข่าต้องมีต้นไม้ล้อมรอบ เมื่ออยู่ที่หมู่บ้าน จะต้องมองไม่เห็นเพราะเชื่อว่าหากมองเห็นจะเกิดความไม่สงบสุขหรือเกิดอาเพศ ต่างๆ นานา ป่าช้าของหมู่บ้านจึงต้องเป็นป่าดิบที่มีป่าไม้ขึ้นอย่างหนาแน่น ป่าช้า

ไม่สามารถกำหนดขอบเขตได้เพราะเชื่อว่าเมื่อกำหนดเขตไว้คนตายก็ตายลง ตามขอบเขตที่กำหนดควมกับการฝังศพของชาวอาข่าจะฝังทับกันไม่ได้ ทำให้บริเวณป่าช้าเป็นผืนป่าที่ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ตอบสนองต่อการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าธรรมชาติได้เป็นอย่างดี หรือ “ศาลพระภูมิ” เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นอยู่อาศัยของเทพเจ้า เจ้าเมือง เจ้าที่ แต่ละปีจะมีการเซ่นไหว้เพื่อขอให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ผู้ใดลบหลู่ รบกวน หรือตัดต้นไม้บริเวณศาลพระภูมิ จะต้องทำการขอขมาลาโทษ ชาวอาข่าได้รับการสั่งสอนต่อกันมาว่าจะต้องไม่ไปแตะต้อง บุกรุก ตัดต้นไม้ เพราะกลัวว่าเทพเจ้าต่างๆ จะมาทำร้าย ป่าโดยรอบศาลพระภูมิจึงไม่ค่อยมีใครไปรบกวน และ “บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์” หมู่บ้านชาวอาข่าจะเลือกสร้างบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณพื้นที่ที่มีน้ำซึม น้ำซับ หรือเป็นต้นกำเนิดของน้ำ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณที่เป็นต้นกำเนิดของน้ำเป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงห้ามไม่ให้ไปบ้านเรือนอยู่ใกล้เพราะจะไปทาศกปรกบริเวณต้นน้ำเนื่อง จากทางปลายน้ำมีคนใช้ ถ้าฝืนความเชื่อจะกลายเป็นบาปและเกิดการเจ็บป่วย บริเวณบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ไม่ค่อยมีชาวอาข่าเข้าไปรบกวน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมาข้างต้นคำสอนที่สั่งสอนต่อกันมาคือห้ามเข้าไปลบหลู่ด้วยการตัดต้นไม้อย่างเด็ดขาด จากที่กล่าวมาทำให้เห็นแล้วว่า ชาวอาข่ามีความพยายามที่จะรักษาองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชนเผ่า และพยายามที่จะให้มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งนอกจากจะทำให้องค์ความรู้ไม่สูญหายไปแล้วยังจะอยู่กับชุมชนไปอย่างยั่งยืน แต่ที่สำคัญที่สุดคือการผสมผสานเอาภูมิปัญญาและความเชื่อต่างๆ ของชนเผ่า มาใช้เป็นกุศโลบายในการรักษาสถาปัตยกรรมชาติได้อย่างน่าชื่นชม

สรุปผลการวิจัย

จากการรวบรวมผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติ ผ่านเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายมี 4 ประเด็นกล่าวคือ 1) ความ

สัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติเกี่ยวกับพืช 2) ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับสิ่งเหนือธรรมชาติ และ 4) ทศนะเรื่องอาชากับธรรมชาติ สรุปได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติเกี่ยวกับพืช กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการดำรงชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกข้าวไร่ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของชาวอาข่าและปรากฏพบในเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเกี่ยวกับข้าว ได้แก่เรื่อง เมียมังกรกับข้าวที่กินไม่หมด และเรื่อง ทำไมจึงเลี้ยงสุนัขก่อนสัตว์อื่น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ จากการศึกษาเรื่องเล่าและข้อมูลเกี่ยวกับอาชากับสัตว์พบว่า ชาวอาข่ามีองค์ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสะสมและสืบทอดกันมานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลี้ยงสัตว์คือหมูและไก่ เพราะเป็นสัตว์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม บูชาบรรพบุรุษและใช้เป็นอาหารหลัก และพบสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ ในเรื่องเล่าได้มากที่สุด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างอาชากับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ปรากฏในเรื่องเล่ากลุ่มชาติอาข่าในจังหวัดเชียงราย ทั้ง 39 เรื่อง ดังนี้ 1) การกำเนิดธรรมชาติ และ 2) สภาวะเหนือโลก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาเป็นเวลาช้านาน จากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่า พบเรื่องเล่าที่อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ เผ่าพันธุ์อาข่า การกำเนิดภาษา การกำเนิดสัตว์ การกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สำหรับความเชื่อสภาวะเหนือโลก ความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดา จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้แบ่งความเชื่อเรื่องภูตผีและเทวดาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ภูตผีดี และ 2) ภูตผีร้าย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภูตผีตี้ หรือผีตี้ คือบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแล แต่ถ้าไม่เคารพไม่บูชา ไม่เช่นไหว้ ก็อาจให้โทษได้เช่นกัน ในบรรดาผีทั้งหลายอาชานับถือและเชื่อผีตี้ที่ให้คุณสำคัญ ผีตี้ ได้แก่ เทพเจ้า ผีประจำหมู่บ้าน ผีไร่ เป็นต้น ภูตผีตี้จะคอยให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏภูตผีตี้ ในรูปแบบของเทพเจ้า ผีบรรพบุรุษ และภูตผีประจำไร่

สำหรับภูตผีร้ายหรือผีร้าย ภูตผีร้ายเชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายทั้งปวง เช่นความเจ็บป่วย ความขาดแคน และความอดอยากยากแค้น ผีร้ายเป็นผีที่โกรธง่ายและชอบทำร้ายคน หากผู้ใดทำให้ผีโกรธก็ต้องรับหาเครื่องเซ่นมาขอขมาผีทันที จากการศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าพบเรื่องเล่าที่ปรากฏภูตผีร้าย ในรูปแบบของผีป่าและผีสัตว์

4. ทักษะเกี่ยวกับธรรมชาติของชาวอาข่า ชาวอาข่ามีทัศนะที่ตีเกี่ยวกับธรรมชาติ คือให้ความเคารพ ไม่ลบหลู่ ทำลาย เนื่องจากชาวอาข่ามีวิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับธรรมชาติชาวอาข่ามีความพยายามที่จะรักษาองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชนเผ่า และพยายามที่จะให้มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งนอกจากจะทำให้องค์ความรู้ไม่สูญหายไปแล้วยังจะอยู่กับชุมชนไปอย่างยั่งยืน แต่ที่สำคัญที่สุดคือการผสานเอาภูมิปัญญาและความเชื่อต่างๆ ของชนเผ่า มาใช้เป็นกุศโลบายในการรักษาธรรมชาติได้อย่างน่าชื่นชม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ใช้แนวคิดการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาข่ากับธรรมชาติ ที่ปรากฏจากเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประทับ จันทรแสง (2551), อุทัย ปัญญาโกณ (2547) , และไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (2445) ในประเด็นคุณค่าทางวัฒนธรรมกับธรรมชาติ แต่การวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษามองว่าเรื่องเล่ามีคุณค่าในฐานะข้อมูลทางคติชนที่น่าสนใจ โดยผู้เล่าถ่ายทอดเรื่อง

ราวถึงประสบการณ์ ความรู้ ความคิด จินตนาการ เรื่องเล่าจึงเปรียบเสมือนสื่อหรือตัวกลางในการสื่อสารประสบการณ์ของผู้เล่าแก่ผู้ฟัง อีกทั้งยังแฝงไว้ซึ่งค่านิยม ความเชื่อ คติธรรมและสะท้อนภาพชีวิตของกลุ่มชนในสังคม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมของผู้เล่า

จากเนื้อหาในเรื่องเล่าพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิได้มีแนวคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อยู่ในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าหาประโยชน์ และไม่ได้เป็นไปในเชิงพยายามจะเอาชนะธรรมชาติ แต่อยู่ในวิถีของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีข้อค้นพบใหม่ว่าเรื่องเล่านี้เป็นสื่อกลางในการสืบทอดความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงรายจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งยังคงรักษาความสัมพันธ์นี้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจึงแสดงออกถึงทั้งวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. เรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจดังนั้นควรมีการศึกษาเรื่องเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีในประเทศไทย
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงประเด็นในการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่า ดังนั้นจึงสามารถวิเคราะห์รูปแบบอื่นๆ อาทิ การศึกษาเรื่องเล่าในลักษณะที่ปรากฏทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในชุมชนเมือง ชุมชนชนบท เรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ โศกนาฏกรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอย่างไร เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ไกรสิทธิ์ สิทธิโชคก. (2556). *อาชัว: พิธีกรรม ความเชื่อ และความงาม*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย สำนักงานภาค. เชียงใหม่.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2538). *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*. ภาควิชาสังคมจิตวิทยาและมานุษยวิทยาคณะรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- ดำรงค์ ฐานดี. (2546). *สังคมและวัฒนธรรม*. หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม. หนังสือแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). *กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมมานเหมินทร์ และคณะ. (2527). “การแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านและภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากนิทานพื้นบ้าน” เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8. (คติชนวิทยาสำหรับครู). หน้า 58 - 59, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2546). *อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งท่ามกลางความทันสมัย*. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หน้า 203 - 252.
- ประทับ จันทร์แสง. (2551). *การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอาข่าที่เฝ้าต่อเยาวชนอาข่า: กรณีศึกษาเยาวชนอาข่า หมู่บ้านอาไย๊ะใหม่ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.

สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอำเภอจังหวัดเชียงราย. (2543). *คู่มือปฏิบัติและการศึกษาพิธีกรรมประเพณีวัฒนธรรมในรอบ 12 เดือนของชาวบ้านเชียงราย*. สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอำเภอจังหวัดเชียงราย. (เอกสารเย็บเล่ม).

สุจินดา รูปโณม. (2538). *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภาคเหนือเพื่อใช้ประกอบการสอนรายวิชานิทานพื้นบ้าน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสถียรโกเศศ. (พระยาอนุমানราชชน). (2524). *วัฒนธรรมเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 7) กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตสถาน.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2543). *ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2556). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

_____. (2546). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา พงศาพิชญ์. (2541). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทัย ปัญญาโกณ. (2547). *การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาข่า*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.